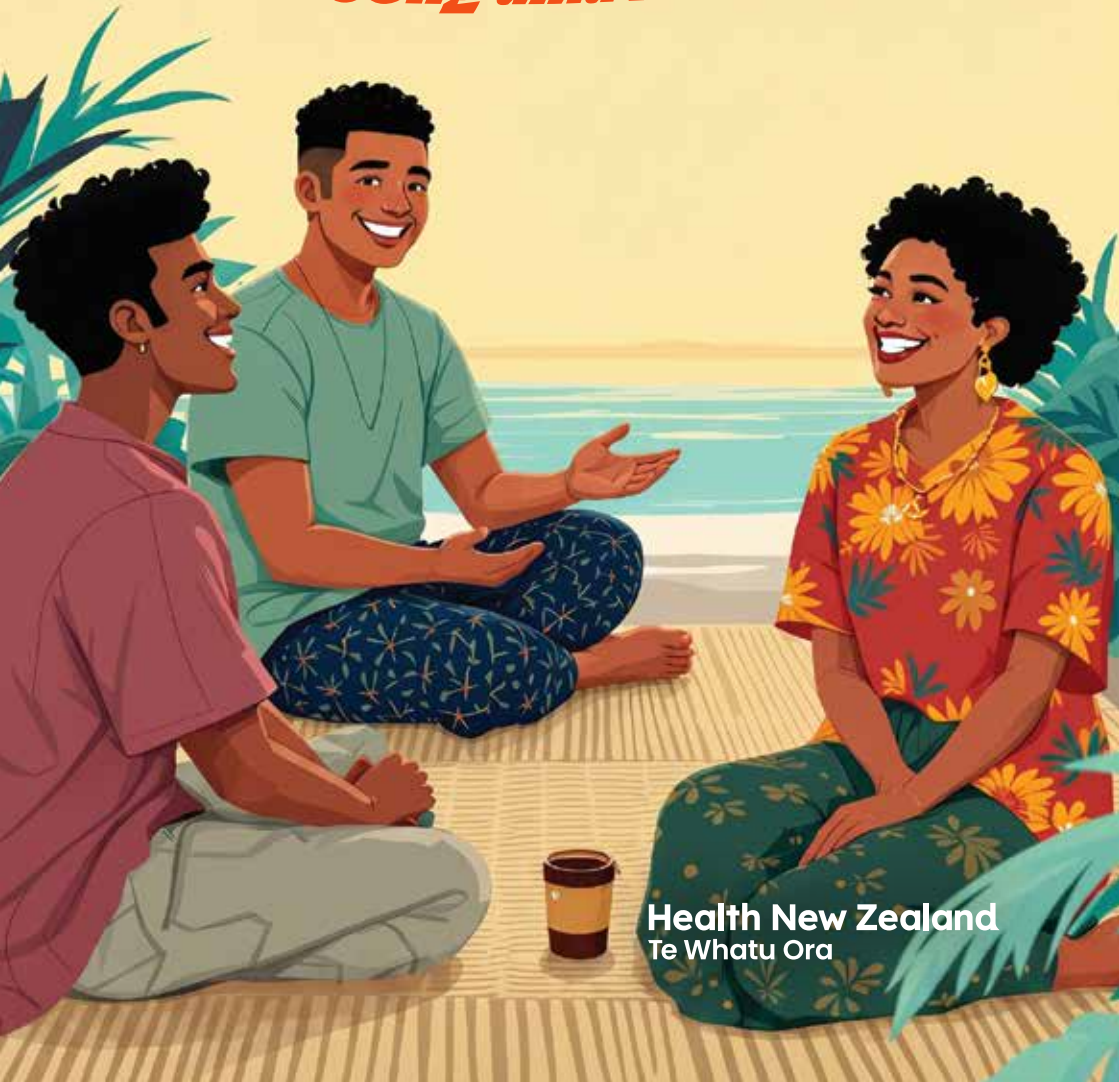

Te taetae ni Kiribati (Kiribati)

TI A MAROROAKINNA

*Te atatai, e kamanoi ara
bong aika imwaaira!*

Health New Zealand
Te Whatu Ora

Contents

Tera Aorakin te Wenenibure Sexually Transmitted Infections (STIs)?	4
E kanga ni buti STIs	5
Kinaakin kanikinaean te STI	5
Karaoa te tutuo i aon Aorakin te Wenenibure bwa teuana mwakoron am tutuo i aon marurungim	6
Aron bwainaorakian te STIs	7
Te oota i aon te aoraki ae te HIV	7
Bwainaorakian te HIV ao boutoka	8
Te oota i aon te kariaia & te tua	9
Ibuobuoki iaon NZ ibukin tararuaan te marurung ni bwain rabwatam n irekereke ma tabo ni kariki	10
Bwaai ma mwakuri n boutoka	10
Te rongorongo nakoim	12

Tera Aorakin te Wenenibure Sexually Transmitted Infections (STIs)?

Ewena

Aorakin te Wenenibure (STIs) a buti rinanon te karaobure. A kona n rootia aomata nako.

Rinnanna aika a taabangaki

A mwaiti aekakin taian STIs. Angiin te tai, te tutuo ibukin te STI e karaoaki te tutuo ibukin te HIV, te syphilis, te boroki ao te chlamydia.

E kona n totokoaki rekena

A kona n totokoaki reken aoraki aikai; e kakawaki moantaain kuneakina ao bwainaorakiana.

*Kaungaia aomata n tatabemaniia nako bwa
a na karekei ongoia.*

E kanga ni buti STIs

Te wenenibure

E rangi ni buti rinanon te wenenibure ma ainen te aine (vaginal) ke te tabo n nakotaari (anal) n akea kamanoakim. Tabeua STIs a kona naba n buti rinanon te wenenibure ae e irekereke ma te wii (oral) n akea kamanoakina. Kamanenaakin raabwa (condoms) a kauarerekea aron rekena.

Te kun nakon te kun

Tabeua STIs n aron te Herpes ao Human Papillomavirus (HPV) a buti rinanon boon te kun (skin to skin touching).

Angan butina riki tabeua

E kona n ewe te aoraki nakoia merimeri n tain te bikoukou ke te bung. Buobuokan taian neiran e kona naba ni kabuta te HIV ao aoraki riki tabeua.

Kinaakin kanikinaean te STI

Angiin te tai e aki ootara

A mwaiti aoraki aika akea kanikinaeaea. E kona n reke iroum te STI inanon namwakaina ke ririki n akea ataakina.

Kanikinaa ni kauring

Te buri ae tiinako n tiaki taina, te maraki n tain te mim ao te buno, kinaka i aon am kai ni mim, te ngongo, ao te kiritibutibu ae kammaraki e kona ni kaota ae ko a ewekaki. Tai katinanikui.

Ngkana ko aki koaua, KARAOA TE TUTUO!

Karaoa te tutuo i aon Aorakin te Wenenibure bwa teuana mwakoron am tutuo i aon marurungim

- Bon ti aron ataakina bwa e reke iroum te STI ngkana ko karaoa te tutuo are bon ibukin te STI
- Aron te tutuo, e tuoaki te rara, ke te tutuo ae kabonganaaki iai te bwaubwau (swab) ao/ke te mim.
- Ko kona naba ni karaoa am tutuo ibon iroum ni kamanenaa te tutuo ma te bwaubwau (swab) – a na kabwarabwara am taokita ke neeti nakoim.

Ko na tutuo ningai?

- Ngkana ko bwaina te karao bure ma ko tuai man tutuo
- Ngkana iai kanikina iroum
- Ngkana temanna ae ko tia ni wenenibure mangaia e reke irouna te Aoraki
- Ngkana ko bikoukou
- Ngkana e bitaki toam ni wenenibure

Ngkana ko raraoma ni weneniburem teuana, maroro ma am taokita ke te neeti bwa ningai am tai n tutuo ae tamaroa.

Aron bwainaorakian te STIs

STI ae reke man te man-n-aoraki ae te Bakiteria (Bacterial STIs)

E kona ni bwainaorakiaki te Chlamydia n te bwainaoraki ae e nimaki. E kainanoa te bwainaoraki ae te iti te Boroki (gonorrhoea). Ao te Tibirati (Syphilis) e kainanoa 1 nakon 3 te itinaki n te bwainaoraki.

E ngae ngkana ko namakina te marurung, KO BON RIAI NI KAKOROA mwaitin am bwainaoraki.

STI ae reke man te Waerati (Viral STIs)

Aorakin te wenenibure aika a reke man te waerati n aron te HIV ao eebiiti (herpes) a bwainaoorakiaki ni bwaiaoraki aika a nimaki.

Kaongoan toam/raom

Tuanga toam/raom ngkana e a reke iroum. A kainanoa ae a na tuoaki naba.

E URUA BUTINA.

Te oota i aon te aoraki ae te HIV

Human Immunodeficiency Virus

Tera te HIV?

Bon te mannaoraki are e roota bwain te rabwata ae a karekea tautian te rabwata (immune cells). E kona n buti mai iroun temanna nakon temanna rinanon te karaobure nakon te kere ke te kurabe, te rara (katoto ibuobuokan te iti/neiran) ao i nanon tain te bikoukou, te bung ao te kammamma.

E kanga mwakurina

E kauarerekea korakoran te rabwata ni kaitara reken te mannaoraki ao taian aoraki, ao ni kaika temanna ma temanna te kai kona n ewekaki n aoraki riki ake tabeua.

AIDS

Ngkana e roko ni korakorana te HIV ngkana e aki bwainaorakiaki. E na rikirake ni rangi ni ngore tautian te rabwata, ni karika te rabwata bwa e na kona n kai ewekaki n taian aoraki aika a eweewe ao te kaentia.

Bwainaorakiana

A tauraoi bwainaoraki aika a mwakuri raoi ao n akea booia i bukiia aomata nako iaon NZ.

Maeuakinan te marurung

E kainanoa te tararua ae abwabwaki te HIV. Ngkana e bwaiaorakiaki raoi, a na bon teimatoa ni marurung aomata, ao n aki kona n kabutia nakoia raoia/toaia.

***Moantaain atakina e na kona ni karekea te bitaki
ae bubura!***

Bwainaorakian te HIV ao boutoka

1

Bwainaorakiana

Antiretroviral Therapy (ART) e taobara rikiraken korakoran te waerati. E totokoa rikirakena n riki bwa te AIDS ao e totokoa butina nakoia tabeman.

2

E waakinako te tararua

Teimatoan te tutuo ao tarataraan te marurung. E kona n bitaki tein am bwainaoraki i nanon waakin te tai. A tauraoi naba taian boutoka (support services).

3

Te anua ni maiu ni kamarurung

Te amwarake ae baeranti, te kakammwakuri, ao te boutoka nakon marurungin te iango. Totokoa te moko, te moko n te vape, ao kauarerekea nimakin te arekooro.

4

Karekeana

Bwainaorakiana bon rinanon Infectious Diseases or Sexual Health Services. E aki kaboaki te bwainaoraki nakoia aomata nako.

5

Totokoana

E kona n totokoaki reken te HIV man kabonganaan te kaontam i nanon tain te wenenibure ke ma bwainaoraki aika aranaki bwa PrEP ao PEP. Maroro ma kaain te bootaki ni kuakua bwa e ngaa ae tamaroa ibukim.

Te oota i aon te kariaia & te tua

Te kariaia e totokoa te kangaanga, e karekea te animakinaki, ao n karinei inaomataia n rabwataia.

- Te kariaia e riai ni karekeaki n akea te taumatoa.
- Iai inaomatam ke inaomataia ni boonako n te tai ae ko rinea.
- Te kariaia nakon te mwakuri teuana, e aki anga te kariaia ibukin mwakuri ake i mwiina.
- E aki kona ni karekeaki te kariaia ngkana temanna e matu, e koro ni manging, ke ngkana e n mena i aan korakoran te drug.

Bwaai aika a kona n riki:

Taian katuua/kaburebure iaan te tua

Ngkana e karaoa te mwakuri n tautau te aomata n akean te kariaia, ao anne a urua te tua. N aron aikai, te wenenibure riringan te aomata ae aki butimwaeaki, ke rawean ke tibwaakin tamnein temanna ae bebekan n akean ana kariaia. Karaoan aikai e na kona n kairiko nakon te kabureaki, te tuaa n te mwane, ke ni kauoua. E kona naba n kairiko nakon te kaokaki nako abam.

Bwaai aika a na kona n riki ae na roota am mwakuri

Buan te mwakuri ke buan am kareke mwane

Rootakin reitakim ma aomata

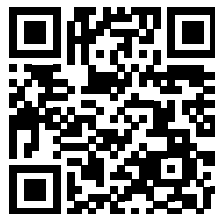
E urua aron am reitaki ke taekam/kinaakim

Ibuobuoki iaon NZ ibukin tararuaan te marurung ni bwain rabwatam n irekereke ma tabo ni kariki

I bukin rongorongon riki taian kiriniki ao taabo
ake a tei iai, kawara
info.health.nz/sexual-health-clinics:

Ni kabane taian tiaweti aikai a mano ao n
rinanon te katei, ao angiiin te tai akea booia.

*E tauraoi naba te tutuo rinanon te Sexual Wellbeing
Aotearoa ke bon am taokita (e kona n iai boona).*

Bwaai ma mwakuri n boutoka

Burnett Foundation Aotearoa

Te rabwata ni mwakuri ae boboti ana mwakuri i aon totokoan butin
te HIV ma mwakuri ni kakaokoroaki n te baronga n irekereke ma te
aoraki aio, ao ni karikirakea aron maiuraoia aomata ake a rootaki
n te HIV. Rongorongon i aon totokoan te HIV, n raonaki ma te PrEP. E
tuaraoi te tutuo ae akea boona.

Body Positive Inc.

Te rabwata ni mwakuri ae boboto ana mwakuri ni boutokaia
aomata ake iai irouia te HIV iaon NZ. Rongorongon iaon totokoan te
HIV, n raonaki ma te PrEP. E tauraoi te tutuo ae akea boona.

Positive Women Inc.

Te rabwata n ibuobuoki i bukiia aine ao utu ake maeka ma n
rootaki n te aoraki ae te HIV. A katanoata te atatai i aon te HIV
rinanon reirei ni kataneiai man katuruturua riki aia kakatanoata i
aon katokan te kakaokoroaki ibukin te aoraki ae te HIV. E tauraoi te
tutuo ae akea boona.

Toitū Te Ao

Te boutoka nakoia kaain Māori, kaain Tebetebeke, ao aomata ake bon kaain te aba ake a rootaki n te HIV.

Te Taenga Mai

Te webutiaite (website) ae katauraai rongorongo i aon totokoan te HIV ao te boutoka nakoia taan eweati, aomata ake a kitana abaia ibukin kamanoaia (refugees) ao taan kakaea kamanoaia n te aba (asylum seekers). E tauraoi te tutuo ae akea boona.

Just the Facts

Rongorongo iaon marurungin bwain te rabwata ake a irekereke ma te tabo ni kariki ao te STIs.

Needle Exchange Services

Iai te burokuraem ae waakinaki ni kabuta te aba n tibwatibwaan neiran ao te kai n iti rinanon rabwata aika a kakaokoro ao taian tabo ni bwainaoraki.

New Zealand Herpes Foundation

Te tabo ibukin karekean rongorongo aika a boou ao boutoka n akea waeam i bukin aorakin te buakaka ae te herpes (genital herpes).

Safe to Talk

Te tieweti ae akea boona ao ni kainaki rongorongom n aki tibwaaki nako, i bukin te ibuobuoki ni irekereke ma kangaanga aika a reke man te mwakuri n tautau/wenenibure (sexual harm). Reitaki ma ngaiia ngkana e a tia ni karaaoaki te mwakuri n tautau nakoim n akean am kariaia, ko tangira n buoka temanna, ke ko kan atai riki rongorongo iaon kanganga ni irekereke ma te tautau n akea te kariaia.

WorkSafe

Te kairiiri ibukiia taan mwakuri iaon ribootinakin mwakuri n tangako n te tabo ni mwakuri.

TE RONGORONGO NAKOIM

NGKOE TEMANNA KAAIN ARA BARONGA AE KO RANGI NI KAKAWAKI

- ✓ Kakaean te ibuobuoki e kaota te ninikoria, ma tiaki te aki korakora. MOANTAAIN ATAAKINA E NA KONA NI KAREKEA TE BITAKI AE BUBURA!
- ✓ Ti mena ikai kaanga te baronga bwa ti na boutokaiko.
- ✓ Ko aki tiku ti ngkoe!
- ✓ Karinea 'I RAWA' ao reireiniko n atonga 'I RAWA'. Taraia bwa e na reke raoi te kariaiai. 'Eng' nakon teuana te mwakuri tiaki nanona bwa ai eng naba nakon bwaai ni kabane.
- ✓ Kawakinan arom n te bong aio e na kakoaua raoi bwa e na uota tamaroan ni ingabong nakoim ao nakoia ake ko tangiriia.

